

Poreska harmonizacija u okvirima evropske integracije ***

Rezime: Cilj ovog rada je da skrene pažnju na složeno i kompleksno pitanje poreske harmonizacije. Evropska integracija i globalizacija podrazumevaju veću međuzavisnost poreskih politika zemalja. Opravdanje za poresku harmonizaciju je najmanje dvostruko. Prvo, poreske razlike mogu da naruše alokaciju resursa (prvenstveno kapitala). Drugi argument koji govori u prilog poreskoj harmonizaciji oslanja se na činjenicu da bi poreska konkurencija mogla da dovede do smanjenja poreza na mobilne osnovice, a na račun nemobilnih. Međutim, politički razlozi mogu da imaju uticaj na sprovođenje poreske harmonizacije. Određene poreske razlike između zemalja-članica EU su prihvatljive i razumne, ali one ne treba da naruše koristi od harmonizacije njihovih poreskih sistema.

Ključne reči: poreska harmonizacija, integracija, globalizacija

Summary: The aim of this paper is to draw readers attention on the complex issue of tax harmonization. European integration and globalization suppose that tax policies become more interdependent. The justification for tax harmonization is at least twofold. First, tax discrepancies may distort the allocation of resources (primarily capital). The second argument for tax harmonization relies on the fact that tax competition could lead governments to reduce taxes on mobile bases at the expense of immovable bases. However, political reasons may have an influence on introducing tax harmonization. Certain tax differences among EU countries are acceptable and reasonable, but they should not hamper the benefits of harmonization of their taxation systems.

Keywords: tax harmonization, integration, globalization

1. UVOD

Poreska (fiskalna) politika predstavlja značajan segment ekonomske politike koju vodi jedna država. Razlike u poreskim sistemima i poreskim politikama zemalja-članica EU (vidi [20]) mogu da izazovu određene

* Rad je primljen 21. aprila 2008. godine

** Pravni fakultet, Beograd, gordana@ius.bg.ac.yu

*** Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu 149019 – „Poreski sistem Srbije i priključenje Evropskoj Uniji – mogućnosti i problemi“ finansiranog od strane MNZŽS

diskriminišuće efekte u pogledu investicija. Aktivnosti i mere koje preduzme jedna država mogu da imaju uticaja ne samo u njoj, već i u susednim zemljama, pa i mnogo šire. Bitno drugačije uređene poreske strukture ili značajno različite poreske mere u pojedinim zemljama (npr. poreske stope, poreske olakšice) mogu da utiču na visinu efektivnog poreskog opterećenja, a otuda dalje da prouzrokuju seljenje dobiti u zemlje sa povoljnijim poreskim režimom, poresku evaziju i dr. Takve razlike narušavaju kako optimalnu alokaciju proizvodnih resursa, tako se nepovoljno odražavaju i na pravičnost u socijalno-političkom smislu. Zbog toga je poreska harmonizacija postala značajan uslov funkcionisanja jedinstvenog tržišta Unije (vidi [22] str. 1-2). U njenom odsustvu, tržište bi se fragmentizovalo duž nacionalnih granica zemalja-članica EU.

2. RAZLIČITA DEFINISANJA POJMA

Iako sam naziv upućuje na drugačije razmišljanje, mora se izneti zaključak da poreska harmonizacija nije ni malo "harmoničan" proces. Dosadašnja iskustva pokazuju da je nije lako sprovesti u praksi. Ona predstavlja vrlo složen i kompleksan proces. Često nije do kraja potpuno jasno šta se podrazumeva pod ovim terminom. Zbog toga je, pre svega, potrebno ukazati na različita moguća značenja pojma poreska harmonizacija.

Po Doseru (Dossier), poreska harmonizacija podrazumeva "poresku saradnju između zemalja u okviru procesa integracije u carinsku uniju ili ekonomsku uniju" (vidi [5]). Drugi autor, Prest (Prest) je mišljenja da "koordinacija, odnosno saradnja suštinski označava onaj najniži stepen harmonizacije, te bi ona mogla da se shvati samo kao odgovarajući konsultacioni proces, u pogledu organizovanja poreskih sistema na sličan način" (vidi [14] str. 76). Raunds (Rounds) smatra da se harmonizacija odnosi na "sve situacije u kojima se razlike u oporezivanju između zemalja smanjuju, i to ili putem saradnje između zemalja, ili posredstvom nacionalne politike koju vodi centralna vlast u državi" (vidi [16] str. 92). U isto vreme, on je svestan da "potpuno uniformisan poreski sistem ne može da bude optimalan, niti praktičan". Pegi Masgrejv (Peggy Musgrave) je mišljenja da fiskalna harmonizacija može da bude shvaćena kao "postupak prilagođavanja nacionalnih poreskih sistema, kako bi se oni usaglasili sa setom zajedničkih ekonomskih ciljeva" (vidi [11] str. 210). U finansijskoj literaturi se, isto tako, može sresti i određenje ovog pojma, u smislu "postupka uklanjanja poreskih barijera između zemalja i razlika između poreskih sistema koji stvaraju takve poreske smetnje" (vidi [6] str. 124). Ali, iz navedene definicije nije dovoljno jasno da li takav postupak treba da se nastavi sve dok se sve takve prepreke i razlike ne uklone, u celosti, ili, eventualno, može da se okonča i pre toga. Prema Mičelu (Mitchell), poreska harmonizacija postoji u situaciji kada se poreski obveznici suočavaju sa sličnim ili istim poreskim stopama, bez obzira gde rade, kupuju, štede ili investiraju (vidi [9] str. 3).

3. MOGUĆI NIVOI PORESKE HARMONIZACIJE

Analizirajući navedena shvatanja poreske harmonizacije različitih autora, pri čemu se oni – uprkos međusobnim razlikama – svi ipak slažu da je u pitanju proces koji je neophodan da bi se ekonomska aktivnost na jedinstvenom tržištu mogla nesmetano da odvija, uočavamo različite moguće stepene do kojih se saglasnost u pogledu ovog procesa može postići.

S jedne strane, verovatno "idealno", ali praktično nesprovodivo rešenje predstavljala bi potpuna harmonizacija. Ona pretpostavlja da svaka zemlja ima identičan poreski sistem, odnosno iste poreze u svojoj poreskoj strukturi koji se uvode na istu poresku osnovicu i po istoj poreskoj stopi (vidi [8] str. 11-12).

Međutim, harmonizacija bi mogla da se shvati i kao postupak koji uključuje manju standardizaciju, odnosno poreske sisteme koji funkcionišu "u harmoniji", u smislu sačinjavanja koherentno uređene celine, a da, pri tome, nijedan deo poreskog sistema ne mora da bude identičan. Ilustracije radi, normalna je i ne retka pojava da unutar jedne zemlje lokalne poreske vlasti mogu da uvode pojedine poreze po različitim stopama, ili, pak, da na lokalnim nivoima u različitim zemljama ne postoje isti poreski oblici. Zbog toga bi bilo nerealistično očekivati "punu harmonizaciju" u gornjem značenju reči.

O obuhvatnoj formi harmonizacije moglo bi se govoriti u vezi sa istim porezima, koje imaju sve zemlje-članice EU. To je, na primer, slučaj sa porezom na dodatu vrednost, porezom na dobit koji plaćaju kompanije i porezom na dohodak fizičkih lica, koje u svojim poreskim strukturama imaju sve zemlje-članice. Ali, postoje značajne razlike u pogledu načina na koji su ovi poreski oblici uređeni u različitim zemljama, što ukazuje da, ipak, nije moguće govoriti o potpunoj harmonizaciji. Primera radi, osnovica poreza na dodatu vrednost i stopa ovog poreza nisu iste u zemljama-članicama EU. Takođe, sve zemlje-članice EU imaju u svojim poreskim sistemima porez na dobit korporacija, ali one koriste različite pristupe prilikom oporezivanja kompanija (npr. klasičan ili integracionistički pristup).

Neki autori (Mičel i dr.) smatraju da poreska harmonizacija može da se postigne na dva različita načina (vidi [9] str. 4). Jedan od njih je "eksplicitna (direktna) poreska harmonizacija", do koje dolazi kada se države međusobno dogovore u pogledu minimalnih poreskih stopa ili, pak, kad donesu odluku da oporezivanje vrše po istoj poreskoj stopi. Drugu formu čini indirektna ili implicitna poreska harmonizacija, kada države oporezuju dohodak koji njihovi rezidenti ostvaruju u drugim zemljama. Primena takvog koncepta "svetskog oporezivanja" (u literaturi se često sreće termin koncept "svetskog dohotka") zahteva da države prikupe informacije o nerezidentnim investitorima u pogledu ulaganja njihovog kapitala, a potom da takve informacije podele sa poreskim organima drugih zemalja.

Bez obzira na željeni ili mogući nivo poreske harmonizacije, vrlo je važno ispitati različite fiskalne dimenzije harmonizacije (vidi [7] str. 390). One uključuju: uvedene poreze, način na koji su određene poreske osnovice i poreske stope, kao i načine na koje se vrši administriranje porezima. S jedne strane, moguće je,

kao što je napred pomenuto, potpuno ujednačavanje poreza i njihovih bitnih elemenata u poreskim sistemima svih (odnosno odabranog kruga) zemalja. To bi, drugim rečima, značilo da svaka od zemalja koja je uključena u takav postupak harmonizacije ima isti poreski sistem. S druge strane, moguće je da nema nikakve harmonizacije u navedenom smislu, već da postoje različiti porezi u različitim zemljama, drugačiji metodi administriranja, a da je saradnja između poreskih organa iz različitih zemalja povodom različitih pitanja (npr. borba protiv poreske evazije i dr.) minimalna. Bitno je jedino da poreski sistemi različitih zemalja međusobno "ne isključuju" jedni druge (vidi [7] str. 390). U finansijskoj literaturi se može sresti termin "nominalna harmonizacija" koja označava, da ponovimo, situaciju kada zemlje načelno imaju iste poreze u svojim poreskim sistemima, ali oni nisu uvedeni na iste poreske osnovice, niti se naplaćuju po istoj poreskoj stopi, niti se, pak, njihovo administriranje vrši na isti način u tim zemljama. Poreska harmonizacija nužno ne zahteva centralizovano koordinisanu akciju od strane vlada evropskih zemalja (vidi [18] str. 1-2).

Između ova dva krajnja gledišta, moguće je i neko srednje, kompromisno rešenje, prema kojem postoje određeni porezi koji se uvode na isti ili sličan način u svim zemljama Evropske unije, ali zemlje-članice imaju slobodu da, po svom izboru, uvedu i neke druge poreze. Pri tome treba voditi računa da takvi poreski oblici ne ugrožavaju slobodno kretanje ljudi, dobara, usluga i kapitala. Ovakvo "mešovito" rešenje znači da su neki porezi harmonizovani, a drugi ne. Primera radi, u nekim evropskim zemljama postoje porezi na neto imovinu, a u drugim ne. Takav pristup najviše i odgovara realnosti, s obzirom na specifičnosti koje opredeljuju uređenje i razvoj poreskog sistema svake zemlje (ekonomska razvijenost, istorijski razlog, struktura stanovništva, stručnost kadrova itd.).

4. RAZLOZI PRO ET CONTRA PORESKE HARMONIZACIJE

Neretko se postavlja pitanje da li je poreska harmonizacija uopšte potrebna u Evropskoj uniji (vidi [3]). U finansijskoj literaturi su mišljenja o tome podeljena. Na primer, Boldvin (*Baldwin*) i Krugmen (*Krugman*) (vidi [1]) tvrde da nije nužno da sva poreska pitanja u EU budu na jednak način uređena, mada i oni ističu da prednosti poreske harmonizacije rastu sa povećanom povezanošću među zemljama-članicama i njihovom integracijom. Koristi od globalizacije su višestruke i ogledaju se u sledećem: resursi su bolje raspoređeni, tako da se i životni standard povećava; širi je izbor dobara i usluga, zbog lakšeg pristupa inostranoj robi; značajno je povećan obim informacija; i dr. Globalizacija, međutim, ima i svoje negativne strane, kao što su: (a) Otvorene granice i slobodna trgovina generišu veliko povećanje količine roba koje prelaze preko granica. Zbog toga su zemlje suočene sa povećanom teškoćom u otkrivanju neželjenih uvoza pojedinih roba, kao što su droga, oružje, opasni i radioaktivni otpad i dr., koje zato treba da bude pod posebnom i efikasnom kontrolom (a da se pri tome ne ugrozi otvorenost ekonomija). (b) Slobodna trgovina među zemljama povećava mogućnost nastanka eksternalija, koje jedna zemlja nameće drugoj (npr. uvoz proizvoda sa potencijalnim štetnim uticajem na

zdravlje ljudi, npr. hrana ili opasni otpad). (c) Ekonomski rast može da stvori velike ekološke probleme. Neki od ovih problema su domaćeg (nacionalnog) karaktera, dok drugi poprimaju međunarodni karakter (npr. povećana i olakšana kupovina automobila, a koji štetnim emisijama izduvnih gasova oštećuju ozonski omotač). Negativne eksternalije se rešavaju intervencijom države, koja primenjuje administrativne instrumente (dozvole, odobrenja, zabrane određenih aktivnosti i dr.) i ekonomske instrumente (poreze, naknade, subvencije i dr.). Ali, kada eksternalije izađu iz okvira jedne države, nastaje poseban problem, pošto ne postoji neka "svetska vlada" koja bi ih rešavala (vidi [21] str. 338. i dalje).

Pojedini autori, na primer Mičel, smatraju da poreska harmonizacija znači ne samo više poreske stope i diskriminatorno dvostruko oporezivanje dohotka, već i ekstrateritorijalno oporezivanje, pošto je najveći broj shema poreske harmonizacije projektovan tako da pomogne državi da oporezuje i ekonomske aktivnosti koje se odvijaju izvan njenih nacionalnih granica (vidi [9] str. 1).

Kada odluke o lokaciji kapitala budu vođene poreskim razlozima, distorzivni tokovi kapitala i finansijski tokovi otežavaju postizanje pravične konkurencije u obavljanju ekonomskih aktivnosti. Smit (*Smith*) (vidi [19]) je mišljenja da je shvatanje o neophodnosti poreske harmonizacije za obezbeđenje nesmetanog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta pogrešno. U tom smislu, on dalje navodi da je tačno da bi velike razlike u sistemima poreza na dodatu vrednost između zemalja-članica prouzrokovale distorzivne obrasce potrošnje i da, uz to, postoji rizik da velike i jake kompanije podstaknu zemlje da učestvuju u "poreskom nadmetanju", čime se stope poreza na dobit korporacija spuštaju na izuzetno nizak nivo. Varin (*Warin*) (vidi [24]) smatra da poreska harmonizacija za posledicu može, čak, da ima i više prosečno poresko opterećenje u EU. Na primer, neka zemlja-članica može želiti da smanji stopu poreza na dodatu vrednost, ali takvo smanjenje mora da bude odobreno od Evropske komisije. Povrh toga, on je mišljenja da bi poreska harmonizacija mogla više da naškodi nacionalnim ekonomijama nego konkurencija, pošto harmonizacijom zemlje gube svoje (poslednje) efikasno sredstvo kojim mogu da reaguju na ekonomske šokove. Razin (*Razin*) i Juen (*Yuen*) (vidi [15]) su došli do zaključka da su mobilnost rada i poreska harmonizacija među ekonomskim grupacijama kritični za ujednačavanje nivoa dohotka između zemalja, koje polaze od različitih činjenica. Bisember (*Bisember*) naglašava teškoće u postizanju harmonizovanog sistema, posebno u situaciji kada poreska saradnja zahteva da neke zemlje-članice vode ekspanzivne fiskalne politike, a druge, pak, restriktivne politike. Stručnjaci Rudingovog komiteta (*Ruding*) smatraju da aktivnosti Evropske komisije u oblasti reforme poreza na dobit kompanija, kombinovane sa procesom globalizacije, povećanjem međugraničnih tokova kapitala i novca i intenzivnom konkurencijom, treba da unaprede tendenciju promena, smanjujući ukupno poresko opterećenje za kompanije u EU (vidi [23] str. 123-124). Mogla bi se, eventualno, pojaviti bojazan da će se pojedine zemlje-članice razvijati brže nego druge – pošto će, na primer, neke zemlje tradicionalno da zadrže svoje visoke poreske stope – te bi se zato moglo razmisliti o uvođenju maksimalnih i minimalnih stopa, kako bi se izbegla velika odstupanja u pogledu visine poreskih stopa između zemalja-članica. Primera radi, krajem devedesetih godina 20. veka Francuska i Italija su bile zabrinute da će liberalizacija kretanja kapitala da

ugrozi njihove fiskalne politike: da bi se izbeglo seljenje kapitala, kretanje faktora rada i evazija kapitala, zemlja bi mogla da dođe u poziciju da snizi svoje poreske stope i na taj način smanji svoje troškove (vidi [24] str. 555). S obzirom na dosadašnje postignute rezultate, kod Rudinga i njegovih pristalica postoji, međutim, priličan skepticizam da li je, zbog političke nespremnosti, uopšte moguće postići stvarni napredak u harmonizovanju oporezivanja kompanija (vidi [17] str. 4-5). Bolkeštajn (*Bolkestein*) smatra da proces poreske harmonizacije u Evropi, iako načelno prihvatljiv i poželjan, može da bude i "opasan", jer bi za rezultat mogao da ima odluke nacionalnih vlada zemalja-članica u Savetu EU o povećanju stopa poreza na dobit korporacija.

Imajući u vidu napred navedene i druge slične stavove u finansijskoj literaturi, mogle bi se izdvojiti dve osnovne grupe argumenata od značaja za poresku harmonizaciju na prostoru EU (vidi [7] str. 391-392). To su: (1) ekonomski argumenti i (2) politički argumenti.

Što se tiče ekonomskih argumenata, činjenica je da unutrašnje tržište EU stvaraju same zemlje-članice, ukidajući prepreke slobodnom kretanju dobara, ljudi, usluga i kapitala između njih, čime konkurencija na takvom tržištu nije ugrožena. Ali, jasno je da bi različita poreska pravila mogla da naruše tržišno ponašanje. Zbog toga se glavni ekonomski razlog sastoji u tome da proizvodnja i potrošnja treba da se odvijaju na osnovu stvarnih ekonomskih troškova i koristi, a ne pod opredeljujućim uticajem poreskih faktora. U pojedinačnim slučajevima poreske harmonizacije, ukoliko su poreski sistemi različiti između zemalja-članica, to bi imalo uticaja na efikasnost prilikom izbora metoda proizvodnje, odnosno obrazaca potrošnje unutar teritorije EU. Takođe, mogu se uočiti i određene finansijske (budžetske) implikacije. Primera radi, multinacionalne kompanije mogu iskoristi prednosti "utanjene kapitalizacije", tj. fenomena koji označava praksu finansiranja investicija radije putem kreditnih sredstava, a ne iz sopstvenog kapitala (*equity*-ja), što može da utiče da poreska obaveza bude "preseljena" iz zemalja sa visokim porezima u zemlje u kojima je niže poresko opterećenje. Naime, troškovi kamata prilikom zaduživanja kompanija priznaju se kao odbitna stavka kod utvrđivanja osnovice poreza na dobit, dok dividende - kao prihod od sopstvenog kapitala - ne samo da ne umanjuju poresku osnovicu, već su često izložene i dvostrukom oporezivanju.

Sledeći aspekt, u kontekstu ekonomskih razloga, je da ujednačavanje poreskih sistema između zemalja-članica EU može da bude narušeno poreskom konkurencijom, pošto poreske vlasti pojedinih zemalja mogu da koriste posebne režime, u vidu poreskih olakšica, da bi podstakle pravna i fizička lica da se lociraju na njihovim teritorijama, i tu ostvaruju dobit, odnosno dohodak, na koje će zatim plaćati porez. Poreska konkurencija najčešće podrazumeva strategiju države u privlačenju stranih direktnih investicija, finansijskih ulaganja, kao i visoku vrednost ljudskih resursa koja se postiže smanjivanjem ukupnog nivoa poreskog opterećenja i/ili posebnim poreskim pogodnostima (vidi [2] str. 7). Vođenje takve fiskalne politike može, istina, unaprediti ekonomsku aktivnost u zemlji sa posebnim, privilegovanim poreskim režimom, ali, u isto vreme, i izazvati trošak u vidu gubitka potencijalnog poreskog prihoda u drugoj zemlji iz koje su "iseljeni", odnosno premešteni proizvodni faktori. Proces integracije i

postepene globalizacije doprinose da države ne stvaraju poreske prepreke slobodnom kretanju kapitala i ljudi time što će uvoditi visoke poreske stope, već da pokušavaju da - u uzajamnom interesu - uspostave što bolju poresku saradnju.

Poreska harmonizacija se može pravdati sa dva razloga (vidi [2] str. 7). Prvo, poreske razlike mogu da naruše alokaciju resursa, pre svega kapitala. Drugo, poreska konkurencija - koja stoji naspram poreske harmonizacije - može da dovede do toga da vlade pojedinih zemalja smanjuju poreze na mobilne osnovice, na račun nemobilnih osnovica. Finansiranje javnih dobara i kompenzacija za ograničenja u pogledu lokacije bi u tom slučaju palo na teret nemobilnih osnovica.

U pogledu političkih argumenata, jedan od glavnih "ključeva" za razumevanje procesa poreske harmonizacije u Evropi je da se ona shvati kao sastavni deo mnogo šireg i obuhvatnijeg političkog pokreta ka postizanju evropske integracije (vidi [12] str. 10-12). Pojedini autori, kao, na primer, Muzis (*Moussis*) (vidi [10] str. 14) "lepotu formiranja EU vide u njenoj originalnosti i jednostavnosti. Način koji je izabran za njeno formiranje, a to je integracija različitih nacija na dobrovoljnoj osnovi, nikada ranije nije bila proveravana u istoriji. To bi zato moglo da se shvati kao neka vrsta preterivanja." Međutim, Ujedinjeno Kraljevstvo, Irska i neke druge zemlje imaju prilično drugačije političke ciljeve. One shvataju evropsku kooperaciju prevashodno kao način da se obrazuje slobodna trgovinska oblast, a ne kao "Ujedinjene države Evrope" (eng. *United States of Europe*), koje bi bile neka vrsta "pandana" Sjedinjenim američkim državama (*United States of America*). Zbog razlika između zemalja, poreska harmonizacija mora da se odvija u kompleksnom i promenljivom političkom okruženju, koje posebno otežava napredak u njenom postizanju.

7. ZAKLJUČAK

Rasprava o potrebi za poreskom harmonizacijom na prostoru EU ostaje, čini nam se, još uvek bez nekog jedinstvenog stava. Poreska harmonizacija može, donekle, da ograničava zemlje-članice u vođenju njihove nacionalne fiskalne politike. Ali, i velike razlike u poreskim stopama između zemalja mogu da dovedu do štetne i nefer poreske konkurencije. Poreska harmonizacija bi, zbog toga, trebalo da pretpostavi ne potpuno ujednačavanje osnovnih elemenata poreza u svim zemljama-članicama, već dopuštanje određenih poreskih razlika između zemalja-članica - do one mere do koje razlike ne stvaraju distorzije koje bi ugrožavale funkcionisanje unutrašnjeg tržišta i koje bi obezbedile da dođu do izražaja sve prednosti harmonizacije poreskih sistema zemalja-članica.

LITERATURA

1. Baldwin, R., Krugman, P., Agglomeration, Integration and Tax Harmonization, CEPR Discussion Paper Series, No. 2630, 2001.
2. Bénassy-Quéré, A., Fontagné, L., Lahrèche-Révil, A., Foreign Direct Investment and the Prospects for Tax Co-Ordination in Europe, Centre d'études Prospectives et d'Informations Internationales (CEPII), No 2000-06, April.
3. Boss, A., Do We Need Tax Harmonization in the EU?, *Kiel Working Papers* No. 916, Kiel Institute for the World Economy
4. Devereux, M.P., Pearson, M., European Tax Harmonization and Production Efficiency, *European Economic Review*, Vol. 39, Issue 9, December 1995.
5. Dosser, D., British Taxation and the Common Market, Charles Knight, 1973.
6. International Tax Glossary, International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam 1992.
7. James, S., European Tax Harmonization, *31 Tax Notes International* (28 July 2003).
8. Jensen, J., Svensson, P., Economic effects of tax cooperation in an enlarged European Union, Copenhagen Economics, October 2004.
9. Mitchell, D., Tax Competition and Fiscal Reform: Rewarding Pro-Growth Tax Policy, Paper for the Conference "A Liberal Agenda for the New Century: A Global Perspective", Moscow, April 2004.
10. Moussis, N., Handbook of the European Union, European Study Service, 1994.
11. Musgrave, P., Harmonization of Direct Business Taxes: A Case Study, u: C.S. Shoup, Fiscal Harmonization in Common Markets, Volume II, Columbia University Press, 1967.
12. Napierala, M., Sawicki, M., The tax competition and the tax harmonization in European Union, Aarhus 2006.
13. Plichon, C., European tax harmonization, *Conjoncture*, February 1999.
14. Prest, A. R., Fiscal Policy, u: P. Coffey (ed.), Economic Policies of the Common Market, MacMillan, 1979.
15. Razin, A., Yuen, Chi-Wa, Labour Mobility and Fiscal Co-ordination: Setting Growth Agenda for an Economic Union, CEPR Discussion Papers, No. 1342, 1996.
16. Rounds, T. A., Tax Harmonization and Tax Competition: Contrasting Views and Policy Issues in Three Federal Countries, *The Journal of Federalism*, Vol. 22, 1992.
17. Ruding, H. O., The Long Way to Removing Obstacles in Company Taxation in Europe, *European Taxation*, No. 1/2002,
18. Sinn, Hans-Werner, Tax Harmonization and Tax Competition in Europe, *NBER Working Paper* No. 3248, January 1990.
19. Smith, D., Will Tax Harmonisation Harm Job Creation?, 2001 (www.pfizerforum.com)

20. Structures on the taxation systems in the EU (1995-2002), EUROSTAT and the European Commission's Directorate General for Taxation and Customs Union, July 2004.
21. Tanzi, V., The Impact of Economic Globalization of Taxation, *Bulletin for International Fiscal Documentation*, Nos. 8-9/1998.
22. Terra, B.J.M., Wattel, P.J., *European Tax Law*, Kluwer Law International, The Hague 2005.
23. Vogiatzoglou, K., Tax Competition versus Fiscal Integration in Europe: A European Perspective, *Facta Universitatis, Economics and Organization*, Vol. 2., No. 2, 2004.
24. Warrin, T., Tax Harmonization: A Cure or a Curse for Europe?, *28 Tax Notes International* (11 November 2002).